

„Az Andrassy-gyűjtemény”

Forrás: **Ifj. gróf Andrassy Gyula Alapítvány** (http://ifjgrofandrassygyula.hu/?page_id=115)

Az egyik legjelentősebb főúri magángyűjtemény, a sajnálatos módon mára teljesen szétszóródott Andrassy-gyűjtemény jelentős múltra tekint vissza. Megalapozója a XVIII. sz. végén Szapáry Péter volt, aki olaszországi utazása alkalmából több műremeket hozott a hazánkba (Palma Vecchio egyik fő műve, a szent családot ábrázoló Sacra Conversatio; Pittoni: Szent Domokos csodatétele; Tintoretto: Domenico Robusti képmása). Lánya, Szapáry Etelka gr. Andrassy Károllyal házasodott össze, aki nagybátyja, gr. Andrassy Lipót és apja, gr. Andrassy József révén maga is értékes műkincskollekcióval rendelkezett. A Tiszaszabályozásban, ill. a bányászat és a gyáripar ügyének előmozdításában fontos szerepet játszó gr. Andrassy Károly mindhárom fia, a festőművészként is értékes életművet alkotó gr. Andrassy Manó, a miniszterelnök id. gr. Andrassy Gyula és gr. Andrassy Aladár egyaránt elismert műgyűjtő hírében állt.

Id. gr. Andrassy Gyula politikai tevékenysége mellett egész életében elkötelezetten érdeklődött a képzőművészet iránt, ifjúkorában maga is kedvteléssel rajzolt. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat első elnökeként (1861-1867) elmaradhatatlan érdemeket szerzett a hazai képzőművészeti élet összefogásában és fellendítésében. Később, 1870-től a Fővárosi Közmunkák Tanácsának első elnökeként a modern főváros arculatának megtervezését irányította (Duna-szabályozás, az úthálózat kiépítése, az Országház és az Opera építése, a Szabadság tér és az Andrassy út kialakítása). Saját kastélyai tervezéséhez rajzaival is hozzájárult: a Loiret-menti kastélyok mintájára, Meinig Artúr tervei szerint 1880 és 1885 között épült fel a tiszadobi kastély, a Zemplén megyei tóketerebesi kastélyt az 1870-80-as években alakíttatta át historizáló stílusban, az erdélyi Hesdái-havasok között található dobrini kastély pedig 1882-re készült el. Pesti palotája (József tér 8.) mellett 1869-ben Budán két reprezentatív palotát vásárolt: az egyik a jelenlegi Francia Intézet helyén (Fő u. 17.) állt és idősebbik fia, gr. Andrassy Tivadar örökölte, a másik (Fő u.11.) ifj. gr. Andrassy Gyula tulajdonába került, mint az Andrassy-gyűjtemény legfontosabb bázisa (jelenleg a Budavári Művelődési Ház és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Vízivárosi Olvasóterme található az épületben).

Id. gr. Andrassy Gyula a régi arisztokrata gyűjtő típusának jellegzetes megtestesítőjeként az akadémikus művészet híve volt: a nagy formátum, a sötét tónus és a markáns formakarakter bővületében elsősorban arcképek és történeti képek beszerzésére fókuszált. A legértékesebb alkotás, amellyel gyarapította a gyűjteményét, Rembrandt 1630-ban, 22 éves korában festett, monogrammal ellátott önarcképe volt. A festményt 1844-ben egy londoni műkereskedésben, egy van Dyck-önarcképpel együtt vásárolta. A magyar képzőművészeti élet alakulását figyelve ő fedezte fel Munkácsy Mihályt, akinek az Itatónál c. képét az 1869-es tárlaton vette meg, még mielőtt a festő Siralomház c. festménnyel elindult volna a diadalútjára. Később a barátságuk szorosabbá vált, a politikus biztosította anyagilag a művész párizsi tartózkodását és még Tóketerebesen is vendégül látta. Munkácsy a párizsi Magyar Egyesület részére készült festményen örökítette meg a pártfogóját, a képet az 1900-as párizsi világiállításon bocsátották a nyilvánosság elé. Az Andrassyak tulajdonába került a Virágcsendélet gömb alakú vázával c. kép mellett két értékes vázlat is: az egyik a Pilátus-képhez, a másik, a Kálvária főcsoportjának egyik variánsa, az Andrassyak tóketerebesi sírkápolnájának az oltárához készült. Egyik utolsó alkotása, a Sírátóasszonyok a keresztfánál c. monumentális festmény, szintén a mauzóleum belsejét díszíti.

A kor más nagy festőivel is szoros kapcsolatban állt id. gr. Andrassy Gyula. Portréképét Benczúr Gyula, Madarász Viktor, Horowitz Viktor és a jeles német festő, Franz von Lenbach is megfestette, aki a politikus feleségéről, Kendeffy Katalinról is készített képet. A grófnőről Than Mór is készített egy különösen szép arcképet. A tiszadobi kastélyban kapott helyet két nagy romantikus festmény, Zichy Mihály Boszorkánysága és Madarász Viktor Báthory Erzsébeta. A XIX. század legjelentősebb magyar állatfestőjét, az operaénekesként is szép németországi pályafutást elért Pállik Bélát is id. gr. Andrassy Gyula támogatta. A sokoldalú művész az egész családról (köztük a gyermek ifj. gr. Andrassy Gyuláról) festett arcképeket.

A szobrászat terén is jelentős megrendelésekkel gyarapította a kollekciónját a politikus. A Bécsben működő francia szobrász, Jean-Baptiste Gustave Deloy nagy méretű, reprezentatív fehér márvány id. Andrassy Gyula-mellszobra a tőketerebesi, majd a tiszadobi kastélyt díszítette. A tőketerebesi mauzóleum szarkofágját és a mellette lévő női alakot (az elhunyt lányát, gr. Batthyány Lajosné Andrassy Ilonát mintázva meg) Zala György készítette.

A miniszterelnök műpártoló és műgyűjtő tevékenységét halála után idősebb fia, gr. Andrassy Tivadar vitte tovább. A Képzőművészeti Társulat elnökeként 1891-től haláláig, 1905-ig a képzőművészet legjelesebb mecénásai közé tartozott. Országgyűlési képviselőként, a parlament alelnökként és számos reprezentatív tisztségében (1896-ban a millenniumi ünnepek során rendezett jún.8-i felvonulás rendezőbizottságának elnöke, MTA igazgatótanács tagja, a Nemzeti Múzeum és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának a tagja, az Erzsébet királyné Szoborbizottság tagja, a Vígyszínház igazgatóságának elnöke) sokat köszönhet neki a magyar kulturális élet. Tájképfestőként egyéni felfogású, színes reflexekben bővelkedő dekoratív képeivel is jelentős életművet hagyott hátra, s bár csak két évvel halála után került sor gyűjteményes kiállítására a Műcsarnokban, ez szép szakmai sikert aratott.

Gr. Andrassy Tivadar már új gyűjtőtendenciát képviselt, ami testvérénél, ifj. gr. Andrassy Gyulánál bontakozhatott ki teljes egészében. Egyrészt a barbizoniakért és az új magyar festészetért lelkesedett (szerzeménye Bastien-Lepage egy tájképe és Mészöly Géza Ökrösfogat , ill. Libapásztornók c. festményei), másrészt a klasszicizmus is vonzotta. Ő szerezte be Friedrich Heinrich Füger egyik legszebb művét, II. Lipót feleségének, Lujza császárné monumentális, természetfölötti nagyságú női arcképét.

Az Andrassy-gyűjtemény létrehozása és méltó környezetben felállítása azonban lényegében mégis ifj. Andrassy Gyula nevéhez fűződik. Gyűjtősznvedélye átfogta a festészet teljes addigi történetét, kollekciónjában a reneszánsztól a posztimpreszionistákig ívelő, egyedülálló szintézist teremtett meg. A művészetben mindig az antik kalokagathia eszményét, a szépség és az erkölcsi kiteljesedés harmóniáját kereste, éppen ezért a reneszánsz éppúgy közel állt hozzá, mint az impresszionizmus. Hazánkban ő volt az első, aki a francia impresszionisták festményeit gyűjtötte és felhívta a magyar nyilvánosság figyelmét jelentőségükre. Gyűjteménye a Fő u. 11. alatti palotában és Tőketerebesen, majd a csehszlovák megszállást követően a tiszadobi kastélyban kapott helyet. A gyűjtemény első és máig egyetlen kritikai elemzője, Gombosi György 1927-ben a Magyar Művészetben megjelent három részes nagy tanulmányában így összegezte a budai palota kollekciónját: „köztudomású, hogy Andrassy Gyula gróf nemcsak a ma művészetének lelkes barátja, hanem finom érzékű gyűjtője régi mesterek remekműveinek is és budai lakása telve van iparművészeti tárgyakkal, muzeális értékű renaissance-bronzokkal, olasz, német-alföldi és XIX. századbeli francia mesterek festményeivel, amelyek közül legendás híre volt Rembrandt önarcképének.” A kevésbé közismert, ám annál gazdagabb tiszadobi anyag oroszlanrészét a modern magyar művészet alkotásai képezték, emellett 20-30 barokk festmény volt található, „az olasz, németalföldi,

francia és német iskolákat körülbelül fontosságuk alapján” képviselve. (Az alfejezetben található idézetek Gombosi György tanulmányában találhatóak.)

A legrégebbi kép, Buono de Ferrara 1449-ben keletkezett alkotása, a Trónoló Mária két angyallal, Péter mártírral és Szent Rókussal a budai palotában kapott helyet. Csakúgy, mint a Rembrandt-önarckép mellett a gyűjtemény másik legkimagaslóbb darabja, Sebastiano del Piombo Keresztvivő Krisztusa, amelyet ifj. Andrassy Gyula Firenzében vásárolt: „A fájdalmas, de össze nem roskadó fáradtság átszellemített, szimbóliummá magasztosított ábrázolása Piombo keresztvivő nagy Krisztusa. Ez a tragikai koncepció hatja át a képet minden ízében.” A nagy olasz barokk tájképfestészet jeles alkotása Canaletto Velencei vedutája, ezen a Canale grandéről a Doge-palota felé nyíló kilátás látható. A lépcsőház mennyezetének díszítésére Giovanni Battista Tiepolo Bacchust és Ariadnét ábrázoló velencei soffitto-részletét használták fel. A tiszadobi kastélyban volt látható a neves firenzei barokk festő Francesco Furini József és Potifárné c. nagyszabású kompozíciója, amelyben a firenzei korabarokk festő, Giovanni Biliverti „mintájára Furini is magyar díszbe öltözteti Józsefet.” A magyar barokk portréfestészetet a budai palotában Kupeczky János Savoyai Jenő életnagyságú arcképe reprezentálta. A Budán lévő számos németalföldi kép közül Rubens Helios génuszoktól kísért szekere c. alkotása, az új angol iskola képviselői közül pedig Turner Velencei vedutája bírt a legnagyobb értékkel.

A „francia művészet apró bijouinak a sorozatát” a budai palotában a barbizoniak előfutára, Prud'hon kis képe, egy auloszon játszó görög pásztorfiú feje nyitotta. A barbizoniakat Corot: Souvenir de St.-Jean-de-Luz, Diaz: Anya gyermekével, Tájkép, Rousseau: Majorság, Dupré: Csatorna partján, Troyon: Erdőben és 3 tehenes képe, Daubigny egy parasztlány pittoreszk képe, Millet a híres „Hazatérő nyáj”-ának egy változata (pásztorlány helyett pásztorfiúval), Courbet egy késői tájképe és Ziem: Velencei vedutája képviselte. Az impresszionista művészet egyik legszebb remeke Monet jellegzetes, 1872-73-ból származó kis tájképe. A posztimpresszionistákat Aman-Jean két érdekes képe és Gaston La Touche Harangozók c. alkotása fémjelzi. Az újabbkori képek közül a holland Mezzdag két két nagyobb (Tiszadobon) és 1 kisebb (Budán) tájképét, Tiszadobon a dán Krøyer egyik fő művét, a híres Fürdő gyermekeket és Budán Sorolla tipikusan délszaki, posztimpresszionizmus befolyást mutató strandfürdő-képeit kell kiemelni.

Ifj. gr. Andrassy Gyula biztos szemmel fedezte fel a művészi értékeket. A Nemzeti Szalon 400. és a Kéve Művészegyesület XX. kiállításának (1929) katalógus-előszavában így vall a gyűjtői tevékenységéről: „Én régtől fogva erős művészi meggyőződéssel, erős előszeretettel, egyéni ízléssel bírtam. Ámbár mindig törekedtem magamban a sokoldalú megértést kifejleszteni, a művészi lélek legkülönbözőbb megnyilatkozásaiba törekedtem behatolni és így egy Claude Monet-et vettem, amikor még alkotásait elítélték és művei nem találták meg útjukat a francia múzeumokig, Rippl-Rónai hívei közé tartoztam, amikor ezért még sokan gúnyoltak, egy Szinyei Mersét szereztem, amikor még nem volt divatos, de azért mégsem vagyok minden újnak bámulója.”

A korabeli magyar festők közül Rippl-Rónai József képeinek jutott a legfontosabb szerep a gyűjteményben. A Franciaországból hazatérő, akkor még iparművészeti tervezésekkel is élénken foglalkozó művészt az Andrassyak vették pártfogásukba: a budai palota számára Andrassy Tivadar egy ebédlőberendezést rendelt meg tőle. Ezt később a tiszadobi kastélyba átszállították (itt „zsúfoltan hatott”), a Tanácsköztársaság időszaka alatt pedig megsemmisült: „1919-ben a vandál csőcselék behatolt a kastélyba, a képeket átyukasztották, a lakberendezést összetörték, a flamand gobelineket darabokra vagdoszták s ma Rippl-Rónai

karosszékeinek drága bőrhuzatait ki tudja melyik ismeretlen tettes viseli – a lábán.” A festő ifj. gr. Andrassy Gyulával is közeli barátságban állt, a róla és nejről, Zichy Eleonóráról készített arcképeket Budán őrizték: „A két kép nem párdarab, technikában és formátumban eltérőek: a férfiarckép színes krétával készült, a női arckép Rónainak akkoriban gyakran alkalmazott, vékony festékréteggel borított színtechnikáját mutatja. Háttal fordulva a néző felé, csak elvesző félprofilban látszik az arc: maga Rippl-Rónai kérdésképpen említi, hogy miért is nevezik az ilyen ábrázolásokat arcképeknek? A megjelenítés bájai ugyanis éppen a beállítás ötletes rafinériájában rejlik.” A tiszadobi képtár is gazdagodott egy Rippl-Rónai-festménnyel, a Balatoni tájképpel.

A magyar festmények közül Tölgyessy Artúr Csikósa, Greguss Imre Incelkedése, a XX. sz. első évtizedéből pedig Vaszary János, Glatz Oszkár és Ferenczy Károly kisebb képei (ezek mindegyike Tiszadobon) és Fényes Adolf egyik legszebb munkája, A vízben (Budán) a jelentősebbek. A vázlatok közül kiemelendő Székely Bertalan női tanulmányfeje (Budán) és az “ecset Petőfije”, Vágó Pál frízvázlata a millenniumi felvonulás ábrázolásával (Tiszadobon).

A képtár mellett ifj. Andrassy Gyula jelentős antik és reneszánsz darabokat tartalmazó plasztikai- és szoborgyűjteménnyel, ill. értékes szőnyeg-, textília- és gobelingyűjteménnyel is rendelkezett. Az 1930-as aukciós katalógus összefoglalója szerint a gróf “a művészetek minden ágából elsőrendű tárgyakat gyűjtött. Így az iparművészet köréből gobelinek, pompás színhatású keleti szőnyegek, a gót- és reneszánsz kornak nagyszerű bársonyai és szövetei és a lakás fődísz: a bútor érdekelték.”

Az I. világháború és az azt követő összeomlás az Andrassy-gyűjteményre is súlyos csapást mért. A tőketerebesi kastélyt, a benne lévő műtárgyak jelentős részével, még a háború alatt a Magyarországra benyomuló orosz hadak pusztították el. A megmaradt műkincseket Tiszadobra szállították, ezek a Tanácsköztársaság és a román megszállás időszakában a kastéllyal együtt súlyos rongálásokat szenvedtek. A sérüléseket csak 1925-re tudták helyreállítani. A Tanácsköztársaság alatt a budai palotában lefoglalt értékeket állami tulajdonba vették, több darabjukat a köztulajdonba vett műkincsek első kiállításán, a Múcsarnokban mutatták be. A proletárdiktatúra bukása után a képek visszakerültek eredeti tulajdonosukhoz.

Ifj. gr. Andrassy Gyula halála után a rossz anyagi körülmények között élő örökösök a műkincsek eladásából próbáltak jövedelemre szert tenni. A gyűjtemény egy részének árverése 1930 december 1-jén és 2-án, a Múcsarnokban zajlott le, itt összesen 184 festmény, 47 textília, 87 bútor és különféle egyéb tárgyak, összesen 374 tétel került új tulajdonoshoz. A Szépművészeti Múzeumba mindössze csak pár kép került (Palma Vecchio és Sebastiano del Piombo festményei, Antonio da Fabriano: Trónoló Mária Gyermekeivel, Szent Domnius-szal (?) és Péter mártírral, Courbet: Hauteville-i cédrus). Rembrandt önarcképét néhány évvel később egy Sachs nevű gyűjtő 1 millió svájci frankért vásárolta meg, ezt az összeget az örökösök Károly király nélkülöző családjának juttatták. Jelenleg a Rembrandt-kép sok viszontagság után az aardenhouti Laudon-gyűjteményt gazdagítja. Számos felbecsülhetetlen értékű festményt, így Turner, Monet és Rousseau alkotásait a szovjet hadsereg szállította ismeretlen helyre. A kifinomult ízléssel, nagy műgonddal összeállított gyűjtemény emléke végérvényesen a múlté.

Felhasznált irodalom:

-Ifj. gr. Andrassy Gyula: Előszó a mi négyszázadik kiállításunkhoz. In: "Kéve" Művészegyesület XX. kiállításának katalógusa. 6-11.o., Bp., 1929, Nemzeti Szalon.

-A M.Kir. Postatakarékpénztár Árverési Csarnokának Aukciója Budapesten, a Múcsarnokban. A tiszadobi és a tóketerebesi Andrassy-kastélyok műtárgyai. Bp, 1930, Múcsarnok.

-Géher Antal: Magyar gyűjtők I. Kézirat, 1-20.o., Bp., 1970, Összeállította: Tóth Melinda.

-Gombosi György: Gróf Andrassy Gyula budapesti gyűjteménye. I. Régi mesterek.; Gróf Andrassy Gyula gyűjteménye. II. Régi mesterek képei a tiszadobi kastélyban., III. Modern festők. In: Magyar Művészet. Bp., 1927, III. évfolyam, 59-86., 431-436. és 436-452.o., Szerk.: Majovszky Pál.

-Mravik László: "...Hercegek, grófok, naplopók, burzsoák..." Száz év magyar képgyűjtése I.

”